

Aktionsforskning – vad är det?

Av Margareta Hult*) och Sven-Åke Lennung**)

Sambandet mellan samhällsvetenskaplig forskning och tillämpning är i blickpunkten. Det optimistiska 60-talets övertro på forskningens möjligheter att enkelt lösa samtidens problem har följts av en omprövning och en mer kritisk granskning av dess möjligheter. Forskaren ifrågasätter i allt större utsträckning värdet av nedlagt arbete som – i bästa fall – leder till rapporter, som samlar damm på bibliotekshyllor. Forskaren är inte längre nöjd med akademiska hedersbevis utan vill i allt högre utsträckning bidra till lösandet av konkreta problem.

Praktikern å sin sida har kanske länge varit skeptisk mot det sätt på vilket forskning bedrivits och tveksam om det praktiska värdet av de resultat som uppnåtts. I dagsläget ställs det allt mer konkreta krav på forskningen och en påtaglig vilja att närmare samarbeta med forskare är tydligt märkbar. En omorientering av forskningens roll i samhället har blivit alltmer accentuerad.

I detta klimat har aktionsforskningsbegreppet – myntat redan på 40-talet – kommit att få förnyad aktualitet. Vad menas då med detta nygamla honnörsord?

Denna fråga ställde vi oss. Svaret sökte vi genom att gå igenom litteraturen på området. Vi läste i första hand det som skrivits om aktionsforskning och har ännu inte fullständigt gått igenom rapporter från genomförda aktionsforskningsprojekt. Vår läsning omfattade ett 70-tal skrifter. Detta täcker givetvis inte varje rad som skrivits i ämnet,

---

*) Svenska Arbetsgivareföreningen, ALI-RATI.

***) Pedagogiska Institutionen, Lunds Universitet. Artiklen modtagen maj 1978.

Aktionsforskning – vad är det?

Av Margareta Hult*) och Sven-Åke Lennung**)

Sambandet mellan samhällsvetenskaplig forskning och tillämpning är i blickpunkten. Det optimistiska 60-talets övertro på forskningens möjligheter att enkelt lösa samtidens problem har följts av en omprövning och en mer kritisk granskning av dess möjligheter. Forskaren ifrågasätter i allt större utsträckning värdet av nedlagt arbete som – i bästa fall – leder till rapporter, som samlar damm på bibliotekshyllor. Forskaren är inte längre nöjd med akademiska hedersbevis utan vill i allt högre utsträckning bidra till lösandet av konkreta problem.

Praktikern å sin sida har kanske länge varit skeptisk mot det sätt på vilket forskning bedrivits och tveksam om det praktiska värdet av de resultat som uppnåtts. I dagsläget ställs det allt mer konkreta krav på forskningen och en påtaglig vilja att närmare samarbeta med forskare är tydligt märkbar. En omorientering av forskningens roll i samhället har blivit alltmer accentuerad.

I detta klimat har aktionsforskningsbegreppet – myntat redan på 40-talet – kommit att få förnyad aktualitet. Vad menas då med detta nygamla honnörsord?

Denna fråga ställde vi oss. Svaret sökte vi genom att gå igenom litteraturen på området. Vi läste i första hand det som skrivits om aktionsforskning och har ännu inte fullständigt gått igenom rapporter från genomförda aktionsforskningsprojekt. Vår läsning omfattade ett 70-tal skrifter. Detta täcker givetvis inte varje rad som skrivits i ämnet,

---

*) Svenska Arbetsgivareföreningen, ALI-RATI.

***) Pedagogiska Institutionen, Lunds Universitet. Artiklen modtagen maj 1978.

men vi är övertygade om att vi fångat in olika historiska utvecklingskedan, traditioner och inriktningar.

En första lärdom från genomgången var att författarna betonar olika sidor av aktionsforskningsbegreppet. Dessutom kan själva innebörden skilja sig väsentligt.

Vid vår genomläsning tog vi fram de viktigaste beståndsdelarna ur de olika definitionerna. Resultatet blev en ny, sammansatt definition som förenar de olika angreppssätten. Vår definition presenteras i det följande, punkt för punkt och med korta kommentarer.

Aktionsforskning har alltid som mål både att lösa problem och att öka den vetenskapliga kunskapen.

Problem som behandlas kan vara frånvaro, trivsel, arbetstillfredsställelse, arbetsorganisation, arbetsledning, medinflytande osv. Problemlösningen angrips med vetenskapliga metoder och resultaten tolkas i relation till teorier, modeller och tidigare gjorda erfarenheter.

Aktionsforskning har också som mål att de som berörs av projektet lär sig av varandra och utvecklas genom arbetet i projektet.

Kärnan i aktionsforskning är alltså att man *samtidigt* försöker uppfylla de tre viktiga funktionerna: problemlösning, kunskapsutvidgning och inläring/utveckling. Detta bygger på en grundsyn som innebär att varje problemlösningssituation samtidigt innehåller möjligheter till kunskapsutvidgning och inläring/utveckling.

Och inte nog med det – god problemlösning förutsätter ett vetenskapligt angreppssätt och att man lär sig från det man gör; god forskning både förutsätter och leder till utveckling och problemlösning. Utveckling, slutligen, förutsätter problemlösning och underlättas av en »forskarattityd« till tillvaron. Aktionsforskning är alltså inte en enkel summa av de tre komponenterna problemlösning, forskning och utveckling. De tre målen vävs in i varandra och stödjer varandra och eftersträvas i samma handlingar.

Forskning – det som vi kallat kunskapsutvidgning – utföres för närvarande huvudsakligen på universitet av för det ändamålet anställd personal. Praktisk problemlösning sker på de enskilda arbetsplatserna – eventuellt med konsult hjälp. Erfarenheterna från forskning och från problemlösning sprids i bästa fall några år senare, mestadels genom

kurser. De som tar del av erfarenheterna är då helt andra personer än de som varit med om att generera kunskapen.

Den kunskap som aktionsforskning ger upphov till syftar till en förståelse av helheter.

Den forskning som idag utföres på universiteten väljer oftast ut delar av verkligheten som sedan noggrant studeras på bekostnad av helheter. Detta leder till fina exakta analyser av enskildheter utan direkt praktiskt värde.

Aktionsforskning förutsätter således samarbete mellan personerna i de situationer man försöker förstå-förändra.

Hur går då detta till? Vanligt är att aktionsforskaren och klienten tillsammans diskuterar/går igenom problemet: hur det uppfattas, vilka orsakerna kan vara och hur det kan tänkas lösas. Sedan samlar man in så många synpunkter som möjligt från dem som berörs. När synpunkterna sammanställs diskuteras de bland dem som varit med. Detta leder till nya insikter och nya frågor, som man måste samla in mer uppgifter om osv. På detta sätt får alla inblandade successivt en ökad förståelse för problemets innebörd och ser därmed tänkbara lösningar, som i sin tur utvärderas gemensamt.

Skilda problemlösningsmetoder kan alltså i och för sig förekomma i ett aktionsforskningsprojekt, men man nalkas alltid problemlösningen gemensamt.

Aktionsforskningsstrategin är framför allt tillämpbar i samband med förändringar i sociala system.

Det går alltså inte att använda aktionsforskning för att lösa alla sorters problem eller som universiell forskningsmetod. Aktionsforskning som problemlösningsmetod lämpar sig för problem som har att göra med människor, deras förhållande till varandra och till sin omgivning. Som forskningsmetod är den mest ägnad att skapa kunskap om hur förändringsprocesser påverkar och påverkas av individer, grupper och organisationer.

Att genomföra ett aktionsforskningsprojekt kan alltså vara ett sätt att förändra-utveckla organisationer. Det finns uppenbara paralleller

med tankegångarna i organisationsutveckling och en del former av organisationsutveckling är goda exempel på aktionsforskningsprojekt.

I ett aktionsforskningsprojekt måste parterna komma överens om gemensamma värderingsmässiga utgångspunkter.

Långt ifrån alla som skriver om aktionsforskning behandlar denna aspekt. Mellan raderna kan man urskilja skillnader mellan olika inställningar. Bland dem som använt aktionsforskning i företag har de etiska frågorna framförallt gällt inflytande över forskning och problemlösningssprocessen för dem som det berör. Aktionsforskare har vidare ifrågasatt företagets produkter. Några har t ex vägrat att arbeta i företag som framställer vapen eller tobak.

Ingen författare har tagit upp samtliga ovanstående punkter utan dessa utgör vår syntes av genomgångna definitioner. En på detta sätt konstruerad »idealdefinition« innebär att man i praktiken sällan uppfyller samtliga dessa krav.

Vad är då det intressanta med aktionsforskning (i den betydelse vi har givit begreppet)?

En viktig punkt är att aktionsforskning är en forsknings- och problemlösningstrategi som utgår från att människorna är människor och inte ting. Det är alltså frågan om gemensam problemlösning och medforskning snarare än forskning om och problemlösning åt.

Ett annat viktigt bidrag är ett annorlunda sätt att se på vad kunskap är. Tidigare har forskare nöjt sig med att analysera ett problem och att beskriva det. Aktionsforskning går längre i det att den kräver handling baserad på kunskapen. I själva aktionsforskningsstrategin ligger såväl handling som kunskapsspridning.

Aktionsforskning undviker såväl en Scylla i form av »handling utan kunskap« som en Charybdis »kunskap utan handling«.

Litteratur:

Hult, M. *Aktionsforskning – några definitioner och begrepp* SAF, ALI-RATI 1978.

Hult, M. Lennung, S-Å *What is action research?* Pedagogical Bulletin, Department of Education, University of Lund 1978:5.

med tankegångarna i organisationsutveckling och en del former av organisationsutveckling är goda exempel på aktionsforskningsprojekt.

I ett aktionsforskningsprojekt måste parterna komma överens om gemensamma värderingsmässiga utgångspunkter.

Långt ifrån alla som skriver om aktionsforskning behandlar denna aspekt. Mellan raderna kan man urskilja skillnader mellan olika inställningar. Bland dem som använt aktionsforskning i företag har de etiska frågorna framförallt gällt inflytande över forskning och problemlösningssprocessen för dem som det berör. Aktionsforskare har vidare ifrågasatt företagets produkter. Några har t ex vägrat att arbeta i företag som framställer vapen eller tobak.

Ingen författare har tagit upp samtliga ovanstående punkter utan dessa utgör vår syntes av genomgångna definitioner. En på detta sätt konstruerad »idealdefinition« innebär att man i praktiken sällan uppfyller samtliga dessa krav.

Vad är då det intressanta med aktionsforskning (i den betydelse vi har givit begreppet)?

En viktig punkt är att aktionsforskning är en forsknings- och problemlösningstrategi som utgår från att människorna är människor och inte ting. Det är alltså frågan om gemensam problemlösning och medforskning snarare än forskning om och problemlösning åt.

Ett annat viktigt bidrag är ett annorlunda sätt att se på vad kunskap är. Tidigare har forskare nöjt sig med att analysera ett problem och att beskriva det. Aktionsforskning går längre i det att den kräver handling baserad på kunskapen. I själva aktionsforskningsstrategin ligger såväl handling som kunskapsspridning.

Aktionsforskning undviker såväl en Scylla i form av »handling utan kunskap« som en Charybdis »kunskap utan handling«.

Litteratur:

Hult, M. *Aktionsforskning – några definitioner och begrepp* SAF, ALI-RATI 1978.

Hult, M. Lennung, S-Å *What is action research?* Pedagogical Bulletin, Department of Education, University of Lund 1978:5.